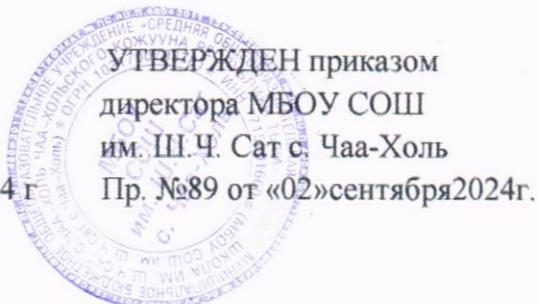

Муниципальное бюджетное общеобразовательное учреждение
«Средняя общеобразовательная школа им. Ш. Ч. Сат с. Чаа-Холь Чаа-Хольского кожууна
Республики Тыва»

РАССМОТРЕНО
на заседании ШМО
руководитель ВУД
Монгуш А.Н.
от «28» авг 2024 г.

СОГЛАСОВАНО
ЗУВР
Сундуй Н.А.
от «29» ос 2024 г.

РАБОЧАЯ ПРОГРАММА
внеурочной деятельности «Мой родной язык»
для обучающихся 9г класса

Составитель – Сундуй Айланмаа Дадар-ооловна,
учитель родного языка и литературы,
учитель высшей категории

2024-2025 уч.год

THE UNIVERSITY OF CHICAGO
DEPARTMENT OF CHEMISTRY
5800 S. UNIVERSITY AVENUE
CHICAGO, ILLINOIS 60637

RECEIVED
JAN 15 1964
FROM
DR. J. H. GOLDSTEIN
100-100000-100000

RECEIVED
JAN 15 1964
FROM
DR. J. H. GOLDSTEIN
100-100000-100000

RECEIVED
JAN 15 1964
FROM
DR. J. H. GOLDSTEIN
100-100000-100000

9-ку класстын доозукчуларынын тыва дылга күрүненин кол шылгалдазынга белеткелди чорударының тайылбыр бижии (пояснительная записка)

9 класстың тыва дылга күрүне шылгаладазынга белеткелди чорударын Тыва Республиканың ниити өөрөдилгезиниң күрүне стандартынын национал-девискээр кезээ база тыва дылдың болгаш харылзаалыг чугаа сайзырадылганының 5-11 класстарга (кол ниити өөрөдилге: ортумак (долу) ниити өөрөдилге) өөрөдилге программаларынга (5-9 класстарга тыва дыл программасы: А.К.Ойдан-оол, Ш.Ч.Сат, Н.Д.Сувандии; 10-11 класстарга тыва дыл болгаш 5-11 класстарга харылзаалыг чугаа сайзырадылганының программасын А.К.Ойдан-оол тургускан. 2008ч.) болгаш чаа Федералдыг күрүне өөрөдилге стандартынын негелделеринге, Тыва Республиканын өөрөдилге черлеринге кижиниң сүзүүн болгаш мөзү-шынарын кижизидип сайзырадырының концепциязынга (2011ч.) дүүштүр даянып тургускан.

Тыва дыл - тыва нацияның дылы болур. Ында тыва улустун төрөөн дылын сайзырадып келген байлак дуржулгазы, мерген угааны, угаан-бодалының чедишикиннери мөөңнеттинген. Ол - тыва культураның - улустун аас чогаалының, литератураның, театр уран чүүлүнүн болгаш уран чуулдун оске-даа янзыларынын, парлалганын, эртемнин, ажилхерек чорудулганынын, өөрөдилганин болгаш кижизидилгенин дылы апарган. Тыва школарга, өөрөдилге черлеринге төрөөн дылды өөрөдилге уругларның угаан-медерелин сайзырадырынга, оларны эки мөзү-шынарга кижизидеринге хөй таарымчалыг аргаларлыг. Төрөөн дылын шингээдип алыры - өөрөдилкчилерге өске эртемнерни билип албышаан, долгандыр турар амыдырал, бойдус билиглерин калбартып, улуг салгалдын дуржулгазын ажыглап билиринге чанчыктырар.

Курстун ниити характеристиказы (общая характеристика курса)

Тыва дылдың шылгалдазынга тыва дыл курузунун янзы-бүрү бөлүктөрүн өөрөдилге катаптаар. дыл дээрге кижилерниң аразында харылзаажырының чугула чепсээ дээрзин, төрөөн дылының сөс курлавырлыын, оон кижии бүрүзүнүн амыдыралынга ужур-дузалыын практика кырынга көргүзөр. Билиглерни быжыг, медерелдиг шингээдип алырын чедип алыр. Теориялыг билиглерни шингээдип алыры-биле кады өөрөдилкчилер төрөөн чугаазын сайзырадыр.

Теориялыг билиглерни өөрөдилкчилер дыл болуушкуннарын сайгарып, удур-дедир деннеп, бөлүктөп тургаш, лексиктиг, фонетиктиг, морфологтуг, синтаксистиг, орфографтыг, пунктуастыг болгаш өске-даа сайгарылгаларны чорудуп тургаш, шингээдир.

Ажылчын программада 9 класска «Тыва дыл» эртемни өөрөдилге тура, кандыг сорулгаларны чедип алырын, «Тыва дыл» эртемниң утказын болгаш тургузуун, оон өөрөдилге планында туружун, курсту эрткен соонда өөрөдилкчилерниң чүнү чедип, кандыг түңнелдерге кээрин айыткан.

Сорулгалары:

- өөрөдилкчилерге лексика, фонетика, сөс чогаадылганы, грамматика(морфология, синтаксис), стилистикага тодаргай билиглерни бээр, алган билиглерин практика кырынга ажыглап билиринин мергежилдерин, чанчылдарын хевирлээр;
- шын бижиринин, бижик демдектерин шын салырының быжыг чанчылдарын бээр; -алган теориялыг билиглеринге даянып, программа негелделеринге дүүштүр боттарынын бодалдарын аас, бижимел харылзаалыг чугаага илередири;
- литературлуг дылдың нормаларынга чанчыктырар, сөс курлавырын байыдар, чугаазынын культуразын бедидер;

- кижиги бүрүзүнүн бодалын дыңнап, чөпшээрэжип, эдип билир; бодунун бодалын тода илередип, бадыткап үнелээр;
- коллективтиг ажыл үезинде кылыр чүүлүн хуваап, кады ажылдап, бодунун үлүүн кирип, удур-дедир хынажып билир;
- төрөөн дылынын утказын, чаражын үнелеп, оон сайзырап хөгжээнин медегереп билир;
- тыва дылдын өске эртемнер-биле холбаазын билир, өске эртемнерден янзы-бүрү медээлерни ап, төрөөн дылынга дамчыдып билир;
- тыва дылда налган шын бижилгенин дүрүмнерин өске-даа эртеинерге сагыыр;
- чугаа культуразын тыва дыл кичээлинден дашкаар-даа кижилер-биле чугаа үезинде сагыыр;
- бодунун чараш сайзырангай чугаазы-биле, байлак сөс курлавыры-биле солунсеткүүлге, хана-солуннар арыннарынга материалдар бээр.

Предметтиг түннелдери (предметные результаты)

Тыва дылга шингээдип алыр кол-кол билиглери:

Сөстөрнүн лексиктиг, фонетиктиг, тургузуг талазы-биле, чугаа кезектеринин аайыбиле сайгарылгазын, ийи чугула кижигүннүг домактарнысинтаксистиг сайгарылгазын кылып билир.

Чүве ады, демдек ады, сан адын сөзүглелдерден тып, танып билир.

Чүве аттарынын, демдек аттарынын, сан аттарынын грамматиктиг уткаларын, кол морфологтуг демдектерин, синтаксистиг ролун тодарадып билир. Укталган чүве аттарын, демдек аттарын тургузуп, чугаага шын ажыглап билир.

Орфографиядан. Сөстөргө эге, ортумак класстарга өөрөнгөн шын бижилге дүрүмнери таваржып турар черлерни тып, тайылбырлап шыдаар. Чижээлээрге, сөс иштинге дакпырлаан ажык эвес үннерни (*тт, сс, пп, нн, мм*) ийи үжүк-биле бижиир; географтыг аттарны, кудумчулар болгаш шөлдер аттарын, төөгүлүг болуушкуннар, чоннун байырлалдарынын аттарын улуг үжүк-биле эгелеп бижиир болгаш оларны кавычкалаар.

Пунктуациядан. Домактарда өөрөнгөн дүрүмнеринге бижик демдектерин тыпкаш, оларны тайылбырлап билир. Ол дээрге: адалгаларга; *болгаш, база, а, ынчалза-даа* деп эвилелдер-биле болгаш эвилелдер чокка холбашкан чаңгыс аймак кижигүннерлиг домактарга бижик демдектерин салып билир; түннекчи сөстөрнүн соонга ийи сек салыр, мурнунга тире салыр; нарын домактарда *ынчалза-даа, а, харын* деп удурланыштырар; *чүге дээрге, ынчанга* деп чагырыштырар эвилелдернүн мурнунга биче секти салып билир; дорт чугааны кавычка-биле аңгылаар, авторнун сөстөрнүн соонга ийи сек, мурнунга тире демдекти салып билир.

«Тыва дыл» эртеминин утказы (содержание курса)

Школага тыва дыл эртемин (курузун) өөредирнин программазында лексика, морфология, синтаксис дугайында билиглер, шын бижииринин болгаш бижик демдектерин шын салырынын чаңчылдарын, аас болгаш бижимел чугаанын чаңчылдарын, стилистика элементилерин, дыл дугайында чамдык билиглерни кириген. Төрөөн дылдын школа курузунда теориялыг билиглерни (медээлерни) тыва дыл эртеминин база амгы үеде дыл эртеминин чедишкиннерин барымдаалап тайылбырлаан.

9-ку класска «Төрөөн дыл дугайында» деп дылдын ниитилел амыдыралынга ужур-дузазын көргүскен, таныжылга сорулгалыг теманы киригеш, «Лексика» («Тыва дылдын лексиказын»), «Тыва дылдын лексиказынын ажыглалынын аайы-биле бөлүктери», «Хуу аттар»), «Морфология» («Кылыг сөзү», «Наречие», «Ат орну»), «Синтаксис» деп темаларны чаа өөредилге номунга (2015ч) болгаш программага дүүштүр өөренир. Өөредилге материалын улуг блоктар кылдыр шингээдип алыр арганы берип турар. Бүдүн

системаның кезектерин мөөннээрде, оларның аразында харылзааларын болгаш чугаа культуразыңга хамаарышкан ажилдар база чергелештир чоруттунар.

9 класска 5-6 класстарга өөренип эрткен чүүлдериниң дорт уланчызы болур. Программада теория талазы-биле билиглерни тодарадып, темага хамааржыр мергежилдерни болгаш чанчылдарны киирген. Чыл дургузунда кичээлдер кижизидилге айтырыгларын шиитпирлээринге, төрөөн дылыңга өөреникчилерниң сонуургалын, аңаа чоргааралын күштелдиреринге ужур-дузалыг. «Лексика» деп бөлүккө сөстүң утказын өөренир. Сөстөрни болгаш сөс каттыжыышкыннарын архаизмнер болгаш историзмнерни, неологизмнер, онмастика адырын (хуу аттар) ажыглаарыңга чанчыктырар. Сөстүн бүткен кезектерин, кандыг кожумактарлыын база сөстөрнитыптыр кол аргаларын дээш өске-даа билиглерни алыр, быжыглаар.

№	Темазы	Шагы	Ай,хүнү
1	Кирилде кичээл: «Төрээн тыва дылым»	1	05.09
2	Фонетика.Орфоэпия.Чугаа культуразы.	1	12.09
3	Уннер болгаш ужуктер.	1	19.09
4	Фонетиктиг сайгарылга	1	26.09
5	Тести-биле ажыл	1	03.10
6	Ажык эвес уннернин болуктээшкини	1	10.10
7	Лексика болгаш фразеология	1	17.10
8	Состун лексиктиг болгаш грамматиктиг уткалары	1	24.10
9	Синонимнер.Антонимнер.Омонимнер.	1	31.10
10	Лексиканы тывылган угунун аайы-биле болуктээри	1	07.11
11	Лексиктиг сайгарылгалар.	1	14.11
12	Шенелде шылгалда	1	21.11
13	Сос тургузуу болгаш сос чогаадылгазы.Состернин уткалыг кезектери(морфемалар)	1	28.11
14	Сос чогаадылгазы.Морфологтуг,синтаксистиг арга	1	05.12
15	Морфемниг сайгарылгалар.	1	12.12
16	Чугаа кезектери.Чуве ады.Чуве адынын бичеледир.чассыдар хевирлери.	1	19.12
17	Сан хевири,хамаарылга хевири,падеж хевири	1	26.12
18	Демдек ады.Демдек адынын чадалары	1	09.01
19	Сан ады,болуктери.	1	16.01
20	Наречие,оон болуктери	1	23.01
21	Ат орну,болуктери	1	30.01
22	Шенелде шылгалда	1	06.02
23	Кылыг созу.Кылыг созунун залогтары,кылыг созунун видтери,наклонениелер.	1	13.02
24	Синтаксистиг сайгарылгалар	1	20.02
25	Причастиелер.Деепричастиелер.	1	27.02
26	Дузалал чугаа кезектери.	1	06.03
27	Синтаксис болгаш пунктуация.Сос каттыжыышкынны.	1	13.03
28	Бодуун домактарнын янзылары.	1	20.03
29	Нарын домактар.	1	27.03
30	Чагырышкан болгаш чагырышпаан нарын домактар	1	03.04
31	Морфологтуг сайгарылгалар	1	10.04
32	Шенелде шылгалда	1	17.04
33	Орфография(Шын бижилге).Шын бижилгенин берге таварылгалары	1	24.04
34	Созуглел дугайында билиг.Бижимел чугаанын янзылары. Туннел катаптаашкын	1	15.05

